

actum quo consideret se considerare : et eadem ratione potest applicare intellectum ad considerandum in se et distincte, quod confuse ibi continetur, vel terminum talis habitudinis, de quo latius infra suo loco, et inculcat acute satis Augustinus 10, de Trinit., capitibus 1 et 2, ubi inter alia dicit voluntatem cum scire desiderat, non ferri in incognitum, sed appetere plene cognoscere id quod aliquo modo imperfecto, vel confuse novit: *Aut enim (inquit) in genere totum habet quod amat, et id appetit scire in aliqua re singulari, etc.*, hoc igitur modo, vel alio simili, potest voluntas applicare intellectum considerantem et conferentem, sed non plene, ad perfecte et plene considerandum : et quidem si in hoc sit voluntas negligens, et statim sine ampliori consideratione se determinet, erit inconsideratio, et conditio actus inconsiderata, voluntaria, vel indirecte, per carentiam actus, quem voluntas posset et deberet habere : vel aliquo modo per actum positivum, quo voluntas vult ad aliquid aliud attendere, vel sequi passionem aliquam, quæ talem considerationem impedit : si autem voluntas applicet intellectum ad considerandum, et quantum in re ipsa est sufficientem faciat diligentiam, et nihilominus inconsideratio omnino non fuerit ablata, tunc jam erit involuntaria, quia neque directe, nec indirecte volita est.

29. *Quæ sit diligentia sufficiens ad indicandam inadvertentiam inculpabilem.* — Quod si quis inquiret quando censenda est voluntas adhibuisse sufficientem diligentiam, quando vero non, ut propterea sit iudicanda inadvertentia culpabilis, vel inculpabilis : respondetur in generali tantum dici posse id quod supra de ignorantia dixi, considerandam esse qualitatem negotii et circumstantiarum, et juxta hæc ferendum esse iudicium prudentis arbitrio. Sic enim in præsentia, si homo prius quam libere eligat, seu amet objectum propositum, faciat mediocrem diligentiam juxta capacitatem suam, ut prudenter de tali actione, vel objecto iudicet, tunc inconsideratio remanens erit involuntaria : si vero pro qualitate negotii imprudenter se gerat, temereque se exponat periculis practice errandi, tunc non excusabitur, et inconsideratio durans erit indirecte voluntaria : est enim prudentia optima regula humanorum actuum. At vero in particulari declarare, utrum in actione hac et consideratione homo prudenter se gesserit, et utrum fuerit in morali potestate ejus amplius facere : interdum assequi id homo poterit : sæpe vero,

ut existimo, superat humanam facultatem, quia difficillimum est homini cognoscere suos interiores actus, præsertim cum hæc deliberatio sæpe fiat imperceptibiliter, et ideo frequenter difficillimum est homini cognoscere an consenserit, nec ne, et an deliberaverit, nec ne.

30. *Ad præcipuam rationem in num. 3.* — Ad rationem dubitandi principio positam n. 3, fere patet solutio ex dictis, nego enim imprimis, quodcumque actu homo non considerat aliquid non esse in potestate ejus illud considerare, per voluntariam applicationem intellectus; jam enim declaravimus quomodo sit in potestate nostra, supponendo aliquam considerationem, vel iudicium non liberum, sed naturale, et ex illa progrediendo ad ulteriorem considerationem voluntariam. Deinde, quamvis admittamus intervenire aliquam formalem reflexionem supra considerationem, vel inconsiderationem ipsam, forte enim, moraliter loquendo, frequenter ita accidit, tamen nullo modo est necessarium ut per hanc reflexionem attingat intellectus usque ad omnes particulares conditiones objecti, seu actionis, ita ut nulla censenda sit voluntaria, nisi prius aliquo modo cadat in intellectum per conceptum proprium et particularem, id enim non est verisimile, neque morale, sed ad summum accidere potest ut homo in confuso advertat, vel formidet, aut dubitet, oporteatne amplius considerare, etc.

31. *Ad secundam rationem in num. 4.* — Et hinc patet responsio ad alteram partem illius difficultatis de obligatione considerandi, quæ non videtur actu urgere, nisi actu consideretur. Respondetur enim ut præceptum actu obliget satis esse ut actu sit pro hoc tempore impositum vel ut sit in morali potestate hominis actu de illius obligatione considerare : præsertim quia hæc obligatio considerandi, de qua agimus non semper est ex speciali præcepto, sed oritur ex præcepto non occidendi, vel non scandalizandi, et similibus, aut ex generali præcepto prudenter operandi : ad cujus obligationem, seu potius ut ab illa homo non excusetur, non est necesse ut formaliter, et quasi in actu signato homo reflectatur, et advertat se debere prudenter operari : alioquin hujus advertentiæ et reflexionis posset etiam intercedere alia obligatio, ad quam necessaria esset alia advertentia et reflexio, et sic posset in infinitum procedere. Unde satis est quod sit in potestate hominis prudenter operari et animadvertere omnia necessaria ad

hanc obligationem et prudentem operationem : sicut etiam tenetur homo ad libere operandum, et libertas est una ex conditionibus voluntariis maxime necessariis ad humanam operationem, et tamen necesse non est, ut formaliter et in se prius adversatur, ita ut homo actu consideret se posse vel debere libere operari, sed satis est, ut re ipsa possit hoc præstare, et quod possit id considerare, si velit.

32. *Ad tertiam rationem trimembrem in num. 5.* — Ad inductionem factam in ultima confirmatione, ad primum exemplum de bonitate respondetur nos hic non disputare, quæ ratione voluntarium sufficiat, ut actus moralis sumat speciem, vel augmentum bonitatis, vel malitiæ, sed solum quid requiratur ad voluntarium, quidve illud impediatur. Deinde generatim nunc dicere possumus ad malitiam actus sufficere voluntarium indirectum, et consequenter conditionem aliquam, vel circumstantiam objecti posse dare malitiam actui morali, etiamsi in se non sit actu considerata : bonitas autem requirit voluntarium aliquo modo directum, et ideo sine actuali consideratione bonitatis objecti vel circumstantiarum ejus, fortasse non potest actus ab illis sumere bonitatem aliquam. Et ratio differentiæ est, tum quia bonitas debet esse per se intenta, malitia vero est præter intentionem et per accidens : tum etiam, quia bonitas cum sit positiva, requirit positivam voluntatem : malitia vero per solam privationem vel carentiam actus haberi potest. Denique quia si potest homo et debet aliquid considerare, et non facit, hoc non potest ei bonitatem aliquam conciliare, sed potius malitiam : si autem vel non potest, vel non debet considerare, jam non erit inconsideratio voluntaria prout necesse est ad bonitatem vel malitiam actus. Ad aliud exemplum de inconsideratione præcepti positivi respondetur, eam inconsiderationem causare involuntarium, quando est per naturalem oblivionem : quod facile et frequenter accidere potest in hujusmodi præceptis positivis, etiam supposita eorum scientia habituali, quia cum ex se non habeant intrinsecam connexionem cum rebus ipsis, non facile excitatur eorum memoria ex præsentia, seu consideratione ipsarum actionum. Secus vero est de præceptis naturalibus, seu malitia intrinseca ipsis actionibus, seu objectis, nam si sufficienter consideretur actio ipsa veluti materialis, statim excitatur consideratio malitiæ, vel certe facillime excitari potest, si homo paululum animadvertere velit. Unde ad ultimum exemplum de de-

lectione morosa, respondetur auctores loqui quando homo delectatur indeliberate per simplicem apprehensionem absque reflexione vel collatione aliqua, ut constat ex D. Thoma, loco citato, et 1, 2, quæst. 74, articulo 8, ubi de hac re ex professo disputatur : quia vero hæc delectatio habet ita annexam intrinsece turpitudinem, ut vix possit homo qui sic delectatur, supra seipsum reflectere et considerare, quid faciat, et in quo immoretur, quin statim occurrat illi turpitudine illius actionis vel objecti, ideo auctores sæpe ita loquuntur, maxime cum explicant quæ advertentia in hujusmodi delectatione requiratur ad peccatum mortale, de quo nunc tractatum non est, sed absolute de voluntario.

DISPUTATIO V.

DE CIRCUMSTANTIIS SEU ACCIDENTIBUS HUMANORUM ACTUUM.

De circumstantiis humanorum actuum duplici modo tractant theologii. Primo in ordine ad confessionem, et sub hac ratione solet tractari de hac materia in 4, dist. 16, 17 et 18, et in materia de Pœnitentia nonnulla dixi. Secundo tractatur de his per se et ratione ipsorum actuum moralium, et ita pertinet ad hunc locum, tum quia ex eis pendet ratio voluntarii et involuntarii : tum maxime, quia earum cognitio omnino necessaria est ad cognoscendam bonitatem vel malitiam humanorum actuum, de quo postea nobis disputandum est in sequenti tractatu. Dicemus igitur de his circumstantiis an sint, et quid, et quot sint, et quomodo humanum actum afficiant.

SECTIO I.

Utrum sint aliquæ circumstantiæ actus humani internæ et externæ?

Punctum questionis. — Quod humani actus ad suum esse plures conditiones requirunt, per se notum est : neque id controvertitur, ut constat ex Aristotele 3, Ethic., cap. 1, quem Nyssenius, Damascenus et omnes theologii limitati sunt atque etiam philosophi. Quod ergo in dubium vertitur est : utrum hæc conditiones seu attributa (ut rhetores loquuntur) sint accidentia actus humani, quæ nos *circumstantiarum* nomine declaramus, vel pertineant potius ad substantiam ejus, aut per modum

objecti saltem partialis, quod reducitur ad causam formalem extrinsecam, aut per modum causæ per se efficientis vel finalis.

1. Prima sententia est, actum humanum posse considerari aut in esse naturæ, aut in esse moris: et primo modo habere proprie circumstantiam: nam occisioni hominis, ut est physica actio, accidit omnino quod fiat in agro, vel domi, vel quod fiat propter honorem tuendum, vel propter rem furandam: tamen in esse moris non habere circumstantiam, sed omnes has conditiones esse substantialia principia, seu causas per se morales actionis ut sic. Ita videntur sentire Durandus, in 4, dist. 16, quæst. 3, ad argumenta, dicit enim has conditiones esse extrinsecas actui in esse naturæ: intrinsecas vero in esse moris. Et eodem modo loquitur Navarrus, cap. *Consideret, de Pœnitentia*, dist. 15, in principio. Citari potest Alensis, 4 part., quæst. 77, membro 3, art. 4 et 5, sed ibi solum dicit, circumstantias aggravantes non esse de substantia actus ut peccatum est, esse tamen de substantia ejus ut tale peccatum est. Potest præterea hæc sententia tribui Aristoteli, loco citato, ex quo, ut dixi, sumptæ sunt istæ circumstantiæ, inter quas ipse ponit personam operantem, quæ tamen est causa per se actionis morales. Dici potest per circumstantiam non intelligi personam operantem, sed aliquam conditionem ejus, nimirum quod sit in dignitate constituta, vel aliquid simile. Sed hoc videtur esse præter mentem Aristotelis, addit enim neminem posse ignorare hujusmodi circumstantiam suæ actionis, quia non potest ignorare seipsum; quod necesse est intelligi de ipsa persona operante simpliciter, quia conditionem, vel statum suum bene potest aliquis ignorare. Deinde affirmat Aristoteles eo loco ignorantiam cujuscumque circumstantiæ reddere actionem involuntariam, quod non potest esse verum de circumstantia accidentali, nam licet aliquis furetur in loco sacro ignorans qualitatem loci, nihilo minus illa actio erit voluntaria: loquitur ergo de conditione essentiali, cujus ignorantia facit totum actum ut moralem, absolute involuntarium, quia, ablato uno principio essentiali, tolletur tota rei essentia, ut in dicto exemplo, si quis ignoret rem quam accipit, esse alienam, tota illa actio furti est involuntaria, etiam ut furtum est. Denique exempla Aristotelis satis indicant ipsum nomine *singularum* non intelligere accidentia aliqua, sed essentielles conditiones actus, nam sub circumstantia *quid*, ponit materiam circa quam versatur actus, quæ non est

accidens, sed objectum, imo etiam genus et species actus numerat.

2. Ratione tandem probatur hæc opinio, quia actus moralis ut moralis pendet in suo esse et in sua substantia ex circumstantiis, nam si est bonus, requirit complementum omnium circumstantiarum, sine quibus bonus esse non potest, ut, verbi gratia, ad actum temperantiæ requiritur talis qualitas, vel tanta quantitas cibi, qua ablata, non erit actus temperantiæ: illa ergo conditio materiæ, quæ perfinet ad circumstantiam *quid*, non est accidentaliter, sed essentialiter temperantiæ, ut sic. Et in universum idem est de cæteris circumstantiis et de quolibet actu virtutis, pendet enim actus virtutis essentialiter ex prudentia; prudentia autem judicat omnia et singula, quæ circumstant actum, ut absolute decernat quid faciendum sit: eadem autem ratio est de actu malo, quia de privativo per positivum judicandum est.

3. Secunda sententia distinguit inter actum internum et externum. Internus dicitur solus actus voluntatis, externus quilibet alius sive sit intellectus, sive alicujus potentiæ subordinatæ voluntati. Affirmat ergo hæc opinio actum externum habere circumstantias accidentales, quod postea comprobabimus: negat vero actum internum habere hujusmodi circumstantias. Sic Gabriel, in 3, dist. 23, q. 1, art. 1, cum Ocham in 3, quæst. 10, dub. 4, et quodlibeto 3, quæst. 15, indicat etiam Durandus, in 2, dist. 38, quæst. 1, ex quo sumi potest fundamentum hujus opinionis, scilicet quia omnes illæ conditiones quæ videntur circumstare actum externum, respectu voluntatis componit unum integrum objectum ejus; non enim possunt circumstantiæ afficere actum internum, nisi voluntariæ sint; hoc autem ipso quo sint voluntariæ, habent rationem objecti, saltem partialis; nam actus voluntatis unus est simplex, qui unica habitudine tendit in objectum circumstantiis affectum: totum autem objectum pertinet ad substantiam actus: non ergo est accidens ejus. Et juxta hanc rationem favet huic sententiæ D. Thomas 1, 2, quæst. 19, art. 2, ubi dicit actum interniorem ex solo objecto habere bonitatem: intelligit ergo circumstantias respectu actus interioris non esse circumstantias, sed transire in rationem objecti. Atque ita opinatur et exponit Conradus in illo loco. Cajetanus, quæst. 18, art. 4, idem affirmat de circumstantia finis, non vero de reliquis, qui etiam videndus est, ead. quæst., articulo decimo.

4. Tertia opinio utitur alia distinctione ex parte circumstantiarum; nam quædam addunt, seu mutant speciem moralem, aliæ autem augent, vel minuunt intra eandem speciem: de his posterioribus concedit hæc opinio esse accidentia, quia magis, vel minus accidunt formæ; de prioribus vero negat esse accidentia, sed principia essentialia actus morales, quia nihil dat speciem, nisi quod est principium essentialia rei. Et hanc opinionem sequuntur multi Thomistæ, et solet tribui Cajetano, citato loco, vereor tamen ne tota hæc dissensio sit de modo loquendi. Explicabo ergo potius rem ipsam; et inde constabit quomodo loquendum nobis sit, et obiter attingam, in num. 14, quo sensu fuerit Aristoteles locutus.

5. *Prima assertio certa ad substantiam actus morales pertinere quatuor causas.*—Primo ergo certum est ad substantiam actus morales necessarias esse, et per se pertinere aliquas causas, quæ possunt ad quatuor genera causarum revocari, ut notavit Alensis, 2 p., quæst. 103, membr. 4. Prima causa est efficiens, sub qua comprehenditur et ipsum operans, et quidquid ex parte illius simpliciter necessarium est ad operationem moralem, ut est voluntas, intellectus, etc. Secunda causa est finalis, quæ potest esse vel intrinseca ipsi objecto, seu materiæ, ut est in materia eleemosynæ ipsa honestas misericordiæ; vel extrinseca, qualis erit in dicto exemplo honestas pœnitentiæ, si eleemosyna fiat ad satisfaciendum Deo: hic tamen finis extrinsecus licet aliquo modo concurrat per se ex parte operantis, non tamen semper est necessarius. Tertia est causa veluti materialis, quæ non est proprie subjectum, nam hoc nihil refert ad præsentem considerationem, sed est illa materia, circa quam versatur actus, ut quod sit circa aliud, vel circa passiones proprias, vel quod versetur circa hunc cibum, vel circa alium, quæ materia reducitur ad objectum materiale. Quarta est causa formalis, quæ si sit extrinseca, quale est objectum, sic materialiter coincidit cum materia circa quam; formaliter vero cum fine, seu motivo, nam, ut supra dictum est, finis est objectum voluntatis; si autem sit sermo de causa intrinseca, cum actus moralis sit forma quædam, non habet aliam causam formalem præter suam rationem intrinsecam et quidditativam. Hæc ergo quatuor ut sic non sunt accidentia actu morales, sed per se pertinent ad illius substantiam, vel ut principia intrinseca, vel ut causæ per se extrinsecæ, nam hic actus, qui etiam vitalis est, necessario pos-

tulat intrinsecum principium a quo fiat, et objectum circa quod versetur, et quia est actus voluntatis, oportet ut illud objectum sit finis, vel propter finem.

6. *Secunda assertio etiam certa interdum conditiones aliquas pertinere ad substantiam actus morales.*—Secundo certum est in his quatuor causis posse considerari aliquas conditiones, quæ licet accidant rebus ut res physiciæ sunt, sunt tamen de essentia actuum moralium ut morales sunt, unde non poterunt hæc dici proprie *circumstantiæ* juxta propriam hujus vocis impositionem, quam D. Thomas 1, 2, quæst. 7, art. 1, explicuit, ita docet idem D. Thomas ibi art. 2, ad 3 et quæst. 2, de Malo, art. 6, significat Richardus in 4, dist. 17, art. 3, q. 5, Alensis 1 et 4 part., quæst. 77, memb. 3, art. 5, qui significant Aristotelem in hoc sensu fuisse locutum, quod est probabile, sed non certum. Declaratur breviter inductione, et præterea probatur, nam imprimis ex parte causæ agentis necessaria est libertas et usus rationis, nam hinc pendet substantia actus morales, in causa etiam instrumentali potest interdum considerari qualitas, seu conditio quæ variet essentialiter humanum actum, ut si dedit potionem mortiferam, vel salubrem, et sic de aliis. Item ex parte finis valde pertinet ad humanum actum, qualis ille fuerit, honestus, vel turpis, vel indifferens, hic enim finis habet rationem motivi, et objecti formalis, et ideo pertinet ad essentiam actus, præsertim si sit finis intrinsecus. Tertio ex parte materiæ circa quam, quod sit propria, vel aliena, quod sit parens, vel extraneus, et similes conditiones possunt essentiam actus morales variare. Ac denique ex parte ipsius actus interioris quod sit odium, vel amor, et ex parte exterioris etiam, modus ejus potest spectare ad essentiam moralem, ut si fortiter percussit, vel tantum leviter attingit ex quo pendet ut sit homicidium, nec ne.

7. Unde quoad hæc omnia et similia verum est quod prima sententia asserebat posse aliquas conditiones esse accidentales actui in esse rei, quæ sint essentielles actui in esse moris; et ratio a priori est, quia esse morale pendet primario ex ordine rationis: contingit autem sæpe ut actio, vel objectum habeat diversum ordinem ad rationem propter diversas conditiones earum rerum, quæ ad actum moralem concurrunt. Unde si in hujusmodi actu consideretur genus ejus, seu communis ratio entis morales, sic pendet ex objecto, quod coincidit cum fine et materia circa quam, et non est

omnino simplex, sed sæpe consurgit ex concursu multarum rerum, seu conditionum, quæ necessariæ sunt ut sit conforme, vel difforme rationi, et ideo variata una, vel altera conditione, potest actus totus moralis variari.

8. *Tertia assertio.* — Dicendum tertio: in his quatuor causis aliquæ possunt intervenire circumstantiæ, quæ accidentaliter pertineant ad actum humanum in ratione boni, vel mali moralis. Ita D. Thomas 1, 2, quæst. 7, art. 1, qui in eundem sensum Aristotelem exponit, quod sequuntur alii scholastici, Richardus, in 4, dist. 17, art. 3, quæst. 3, Gabriel, in 3, dist. 23, quæst. 1, art. 1, et in 2, dist. 41, Oham, in 3, quæst. 3, dub. ultim., et quodlib. 3, quæst. 15, Buridanus 3, Ethicor., q. 12, Almainus, tractatu 1, Moral., cap. 6, Soto, in 4, dist. 8, quæst. 2, art. 4. Boetius etiam lib. 4, de locis topicis, sic intellexit Aristotelem et Ciceronem, lib. 2, de Invent. Neque est alienus ab eadem sententia Gregorius Nyssenus, lib. 5 Philosophiæ, cap. 2, quamvis id non satis explicet, sed indifferenter loquatur; atque eodem fere modo de circumstantiis scribit Damascenus 2, de Fide, c. 24, Chrysostomus, homil. 17, in cap. 5, Matth., ubi dicit ad iudicium ferendum de operibus non tantum esse ipsa opera consideranda, sed etiam tempus, locum, causam, personam et quidquid aliud operibus acciderit, habetur in cap. *Occidit* 27, dist. 8. Item Augustinus, lib. de vera et falsa Pœnitent., cap. 14 et 15, in cap. *Consideret, de Pœnitentia*, dist. 5, ubi in ordine ad confessionem dicit oportere considerare circumstantias actus, quas aperte significat non mutare substantiam ejus: et 15, de Civit., cap. 7, ad hoc accommodat illud Genes. 4: *Si recte offeras, non autem recte divides, peccasti.* Quam expositionem sequitur Basilius, lib. 2, de Baptism., cap. 8, ubi de his circumstantiis disputat, indicatque accidentia esse, quamvis non satis clare.

9. Ratio est, quia sicut bonitas vel malitia actionis moralis pendet ex his conditionibus, ita ex eisdem interdum augetur, vel minuitur, seu accidentaliter perficitur, servata illius substantia: ergo tunc hujusmodi conditiones erunt accidentales actui: patet consequentia, quia magis, vel minus, quando non variant substantiam, ad accidentia pertinent. Neque enim quærenda est hic exacta ratio accidentis, nimirum quod sit per veram inhærentiam et informationem, quia neque in omnibus physicis accidentibus hoc proprie reperitur, sed multa tantum accidunt, adjacent, seu circum-

stant rem; et multo minus id petendum est in actibus moralibus, quorum esse sæpe pendet ex rebus extrinsece dominantibus, ut inferius videbimus. Antecedens vero declarari facile potest discurrendo per singulas causas, nam quod persona operans sit hujus, vel illius dignitatis, potest pertinere ad quamdam majorem bonitatem, vel æstimationem moralem actus, non variata substantia ejus: similiter quod materia, circa quam versatur actus, sit hujus, vel illius quantitatis, in furto, verbi gratia, vel alio simili, et sic de cæteris: ratio autem est, quia ordo ad rationem non semper ex his circumstantiis ita variatur, ut omnino mutet conformitatem, vel difformitatem ad rationem, quamvis efficiat ut secundum magis, vel minus varietur: tunc ergo erunt conditiones accidentales, non essentielles, quod magis confirmabitur ex sequentibus corollariis.

10. Primo enim ex hac conclusione infertur has circumstantias non solum accidere actui humano in esse naturæ, sed etiam in esse moris, quia accidunt illi quatenus est conformis, vel difformis rationi, atque adeo quatenus liber est. Unde prima sententia indefinite, seu permissive intellecta verum quidem affirmat, scilicet posse aliquos ex his conditionibus esse accidentales in esse naturæ, et essentielles in esse moris, tamen intellecta universaliter, seu exclusive, id est, nunquam has condiciones esse accidentales in esse moralis actus, est falsa, ut patet aperte de intentione actus; nec ratio illius sententiæ contra hunc sensum procedit, quia licet rectitudo moralis actionis pendeat ex concursu plurium conditionum, seu circumstantiarum, tamen non solum pendet ex illis quoad substantiam et essentiam, sed etiam quoad augmentum, vel diminutionem; et quoad hoc sunt accidentales.

11. Secundo infertur has circumstantias non solum esse posse accidentia actus exterioris, sed etiam actus interioris: primum de exteriori omnes admittunt. Solum est considerandum exteriorem actum et esse objectum actus interioris, et esse actionem humanam et voluntariam ab interiori manentem: priori modo facile intelligitur hujusmodi objectum posse accidentaliter variari ex hujusmodi circumstantiis non variata substantiali honestate ejus, ut orare in templo, vel alio loco, eandem honestatem religionis habet; tamen cum circumstantia *loci sacri* habet quodammodo majorem; si vero loquamur secundo modo, sic, ut inferius dicam, actus exterior habet totum suum esse morale ab actu interiori, et ideo non potest

proprie affici accidentaliter a circumstantiis sub hac ratione, nisi medio actu interiori.

12. *Quomodo circumstantia actus interioris ex parte objecti possit esse accidentalis.* — *Quomodo ex parte actus.* — *Quis.* — Unde probatur et declaratur altera pars primo ad hominem, quia actus exterior non solum in ratione objecti, sed etiam in ratione actus moralis afficitur accidentaliter his circumstantiis, ut omnes fatentur: ergo et interior. Secundo hoc ipsum sic declaratur et probatur, quia dupliciter intelligi potest has circumstantias afficere interiorem actum, et utroque modo possunt habere rationem accidentium, quatenus non sunt necessariae simpliciter ad primariam et essentialem ejus bonitatem, sed ad aliquod augmentum, vel diminutionem, et ad aliquam perfectionem accidentalem. Primus modus est ex parte objecti, ut cum aliquis vult furari in Ecclesia; illa circumstantia loci non circumstat actum voluntatis ex parte ipsius, quia, ut suppono, ille actus non fit in Ecclesia, circumstat tamen ex parte objecti, quia materia circa quam primo versatur ille actus, est furtum; quod vero res furto surripienda sit in Ecclesia, accidit. Secundo modo contingit hæc circumstantia ex parte ipsius actus, ut si quis existens in Ecclesia, ibi cogitet et deliberet de fornicatione, vel furto faciendo extra Ecclesiam, nam tunc locus non est circumstantia objecti, sed ipsius actus, quia in tali loco fit: quod sit causa exempli positum, sive illa circumstantia augeat malitiam, sive non. Quod vero hæc circumstantiæ ut efficiant actum interiorem debeant esse voluntariæ, non obstat quominus sint accidentia: primo, quia præsertim cum sint perfectioris rationis non sunt voluntariæ directe, sed ad summum indirecte, ut patet in dicto exemplo de circumstantia *Ubi*: et idem erit de circumstantia *Quis*, si sacerdos, verbi gratia, odio habeat proximum, fortasse illud odium erit gravius ex persona operante, licet non velit se directe operari: interdum etiam hæc circumstantia est voluntaria per modum actus, et non proprie per modum objecti, ut in circumstantia *Quomodo*, qualis est intentio actus, non enim est intentio volita per modum objecti, sed sicut homo eliciendo actum voluntatis vult ipsum, ita majori conatu eliciendo vult intentionem ejus. Deinde quamvis in primo modo contingat has circumstantias esse directe voluntarias; non tamen hoc repugnat cum ratione accidentis, quia sunt vel secundario, vel quasi remote, et consequenter voluntariæ, ut patet in primo exemplo

de circumstantia *loci*: accidit enim primariæ intentioni operantis quod res furto auferenda sit in loco sacro: et idem clare cernitur in circumstantia *finis extrinseci*, qui distinguitur ab objecto primario specificante actum.

13. Tertio colligitur ex dictis non tantum circumstantias augentes in eadem specie, sed etiam addentes novam speciem esse accidentia: non enim dicuntur hæ circumstantiæ mutare speciem, quia tollant unam, et in aliam transferant, sed quia priori speciei essentiali addunt aliam. Unde sicut in rebus physicis forma accidentalis addita substantiæ addit novam speciem entis, quod non obstat quominus sit verum accidens, quia talis forma et species est præter rationem subjecti, et potest adesse et abesse; ita in his moralibus, licet circumstantia addat novam speciem moralem præ-existenti, accidit tamen actui ut in sua prima specie constituto, quia est præter rationem ejus, et potest adesse et abesse. Unde recte notavit D. Thomas, quæst. 2, de Malo, art. 6, in corp., et ad 2, has circumstantias mutantem speciem posse comparari vel formaliter ad speciem quam addunt, et ut sic, non habere rationem accidentis, sed principii essentialis, seu objecti, ut cum quis vult dare eleemosynam ut satisfaciatur pro peccatis, ille actus eleemosynæ, ut formaliter constituitur in specie satisfactionis, seu pœnitentiæ, respicit motivum pœnitentiæ, non ut circumstantiam, sed ut proprium objectum formale. Secundo modo possunt comparari ad actum cui dant talem speciem ipsi accidentalem, ut in dicto exemplo, finis ille pœnitentiæ comparatus ad actum misericordiæ, ut sic, dat illi speciem accidentalem: hoc pacto satis est ut hæ circumstantiæ sint accidentia actuum moralium, nam etiam in entibus naturalibus, si forma accidentalis comparatur formaliter ad compositum quod constituitur quatenus tale est, non dicitur accidens ejus, sed principium essentialis, ut albedo est de essentia albi quatenus album, quamvis simpliciter subjecto accidat.

14. Ad fundamenta aliarum opinionum satis responsum est inter probandum nostram sententiam. Solum superest respondere ad Aristotelem allegatum num. 1, quem multis placet revera non fuisse locutum de circumstantiis accidentalibus, sed de conditionibus essentialibus requisitis ad actum voluntarium: quod si hoc verum est, responderetur ad argumentum tacuisse ipsum de circumstantiis accidentalibus, non vero illas negasse. Mihi tamen ille sensus difficilis videtur, primo quidem, quia